

Da Torphøj forbandt hele Europa.

V/ Jørn Christiansen

Den markante silhuet af de store antenner, der har domineret udsigten i Kollemorten i en menneskealder. (Foto Jørn Christiansen)

De store antenner på NATO Stationen i Kollemorten har præget egnens profil i en menneskealder. Det kunne måske være interessant at tage et tilbageblik og spørge, - hvad var det egentlig, det vi har gået og set på i alle de år?

Torphøj var en vigtig del af NATO's kommunikationssystem, ACE HIGH systemet, som bandt landenes militære myndigheder sammen. Få år efter at NATO blev dannet, stod det klart, at hvis denne store organisation skulle fungere efter hensigten, så måtte der en bedre kommunikation til end den, der kunne skaffes via de enkelte landes Post- og Telegrafvæsen.

Eget kommunikationssystem.

I sommeren 1956 be-

sluttede NATO at opføre sit eget kommunikationssystem, og 1. maj 1957 blev der skrevet kontrakt med Standard Electric Corporation om at planlægge og opføre de mange stationer spredt ud over Europa.

Kortet på næste side viser i grove træk placeringen af stationerne. Torphøj er angivet på kortet som Karup, og den benævnelse blev brugt de første ca. 10 år efter at stationen var sat i drift. Bemærk grænserne i Østeuropa, det er i stor udstrækning dem, som vi nu genser på det nye Europakort efter Jerntæppets fald. Selve Jerntæppet kan spores ved at linien af stationer følger det i en passende afstand.

Den store sal med senderudstyret. Billedet er taget engang i tresserne, og ved at sammenligne med billedet længere fremme i artiklen, kan man se at både gulv og udstyr blev plejet godt. Dette billede er taget 20 år senere. (Foto Leif Petersen)

Prøvestrækning klar.

Allerede i august 1958 var den første prøvestrækning klar i Norge, fra Oslo til Bodø. Den blev benævnt Hot-Line, og det var jo også det, man var i gang med at opbygge, en varm linie. Det var en stor bedrift at bygge de norske stationer på så kort tid; de fleste ligger på en øde fjeldtop. Der skulle anlægges veje op til fjeldet, hvis det var muligt. Et par steder var den eneste adgang til fjeldtoppen en tovbane, som først skulle anlægges.

Ufremkommelig vej.

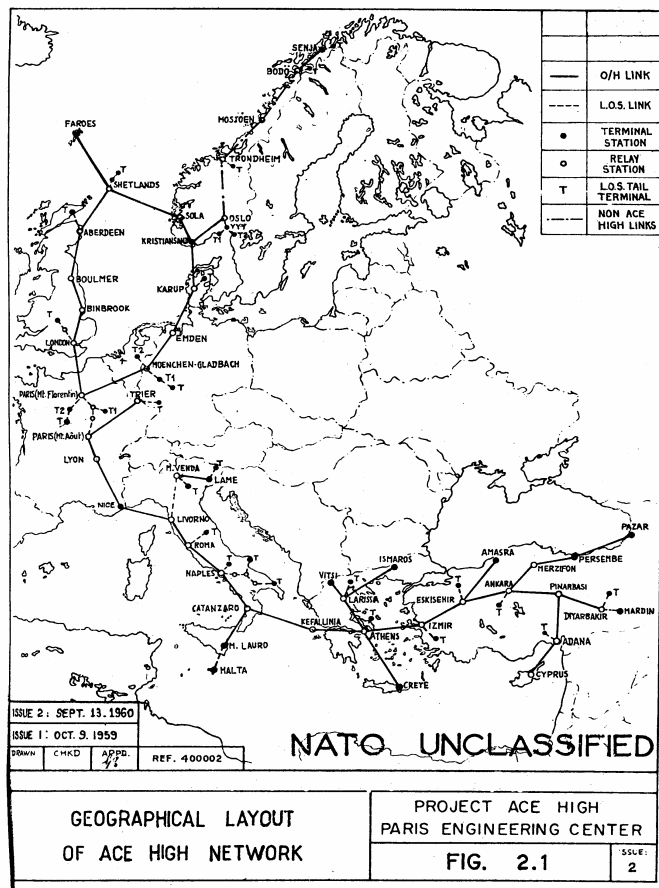
Helt så øde ligger Torphøj ikke, men det kunne indimellem godt være problematisk at køre ad den daværende grusvej fra Kollemorten til byggepladsen. De store lastbiler med byggematerialer og udstyr ødelagde vejen totalt, så den til sidst var ufremkommelig med almindelige biler. Chefen skriver i en rapport i begyndelsen af 1961: - vejen til Kollemorten er nu så ujævn og hullet, at den kun er farbar, hvis man medbringer et kompas. Vejen blev først endeligt istandsat i slutningen af 1964, da den blev asfalteret på NATO's regning, og derefter overtaget af kommunen.

Det var i det hele taget noget af en omvæltning for de lokale beboere. De nærmeste naboer i alle årene, Anna og Axel Nielsen husker at folk var noget skeptiske over al den aktivitet og over, at det var uhyre begrænset, hvad man fik at vide om det store byggeri.

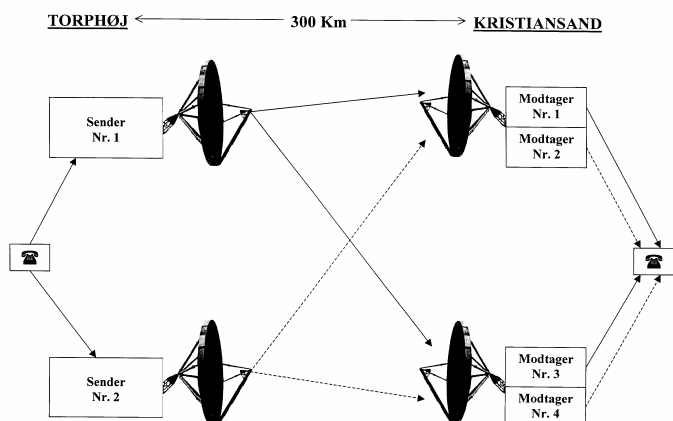
"Æ Himmerig"

Først skulle der eksproprieres jord til stationen, og der gik det værst ud over Frederik Schnoor som ejede "Æ Himmerig", som området, hvor hans gård lå, hed. Først ville man kun købe en del af jorden, men det ville fjerne hele eksistensgrundlaget for det lille landbrug. Det endte så med at forsvaret købte hele ejendommen, og familien Schnoor blev boende på ejendommen et par år, inden de flyttede til Thyregod. Axel Nielsen måtte aflevere en tønde land, og

der blev lagt en servitut på ejendommen, at der ikke måtte opsættes elektrisk hegn inden for en vis afstand fra Torphøj. For erstatningen købte familien deres første bil en god brugt Fiat 1100. Den jord, der ikke skulle bruges til selve stationen, blev plantet til med gran, og snart voksede der en skov op omkring den nedlagte gård. Bygningerne forfaldt efterhånden og engang midt i halvfjerdserne sprængte hjemmevernet de sørgelige rester i luften.

Kortet viser i grove træk placeringen af de enkelte ACE HIGH stationer i Europa. Det viser samtidig NATO's opfattelse, af Europas grænser i halvtredserne; de ligner dem vi kender i dag efter murens fald.

Skematisk tegning af et enkelt led i den lange kæde af stationer. Her følger vi kun signalet den ene vej, men der sker nøjagtig det samme i begge retninger. (Grafik Jørn Christiansen)

Arbejde og interesse.

Der var mange lokale, der fik arbejde ved byggeriet; der skulle flyttes meget jord, og senere skulle de mange dele til antennerne slæbes derhen, hvor de skulle monteres. Parabolerne var 20 meter i diameter, det giver et areal på 300 m², der blev anbragt på toppen af et 7,5 m højt stativ, og derefter rejst til lodret position.

I løbet af foråret og sommeren 1961 trak det store byggeri så mange nysgerrige til, at en af de ansatte foreslog at der skulle opsættes en isbod.

I perioden 1960 til 1962 blev resten af systemet færdigt. Torphøj var operationsklar 5 februar 1961, og virkede derefter 24 timer i døgnet, 365 dage om året indtil 30 oktober 1992 om eftermiddagen, da der blev slukket for senderne, og samtidig for en god arbejdsplads for 13 personer.

Frankrig gik.

I 1966 besluttede Frankrig at udtræde af det militære samarbejde i NATO, og derfor blev der bygget et par nye forbindelser, som ikke er med på kortet. England blev forbundet direkte med Belgien, og fra Tyskland blev der etableret en forbindelse over Alperne til Italien. Det kom dog ikke så vidt, at de Franske stationer blev nedlagt, det blev de først kort tid før Torphøj blev det.

Alle stationer i systemet blev opbygget mere eller mindre ens, dog således at selve bygningerne blev opført efter det pågældende lands skik og standard.

Telefonlinier

Hvad var det så for en kommunikation, der blev formidlet? Ja, hvad den indeholdt, det ved kun brugerne, men det systemet kunne levere, var et varieret antal telefonlinier. Fra Torphøj var der i begyndelsen 36 linier til Norge og lige så mange mod

syd. Dette blev efterhånden udvidet til 60 linier.

Denne trafik gik via de store parabolantenners, men der var også forbindelse til NATO-hovedkvarteret i Karup via den høje mast, og her var der en kapacitet på godt 100 linier. Via et kabel til Post- og Telegrafvæsenet i Vejle var der yderligere et antal linier til andre militære installationer rundt om i Danmark. Dette kabel var, eller burde være kendt af de forskellige entreprenører, der arbejdede på strækningen. Det hændte af og til at kablet blev gravet over. På et tidspunkt var der et par af stationens teknikere, der lavede et overvågningssystem af kablet, så man kunne måle, hvor der evt. var sket en afbrydelse. Der var et gravehold, der fik sig en overraskelse engang de gravede kablet over, et kvarter efter stod der et par mand i uniform og beklagede sig over, at deres kabel var blevet ødelagt.

Kraftige sendere.

Forbindelserne til Norge og Tyskland via de store paraboler foregik i UHF området (800-900 MHz), nærmere betegnet det område, vi i dag benytter til de så populære mobiltelefoner og trådløse telefoner i hjemmet. Radiobølger i dette frekvensområde rækker kun så langt øjet rækker, det er derfor tele-selskaberne har overplasteret det danske landskab med sendemaster. Når ACE HIGH systemet alligevel kunne sende de ca. 300 km skyldes det især to forhold: Der blev sendt med op til 10.000 W og der var en forstærkning i antennen på

40 dB svarende til 10.000 gange. For at forstå, hvordan det virker, kan man sammenligne antenneparabolerne med parabolerne i forlygterne på en bil. Lyset kan også kun ses så langt øjet rækker, det kan ikke "dreje om hjørner" det vil sige følge jordens krumning; men når man kører ude på landevejen om aftenen og ser en bil komme imod sig fra den anden side af en bakke, er man ikke i tvivl om, at den kommer. Lyset bliver spredt i alle retninger af urenheder eller vanddråber i luften. På samme måde vil radiobølgerne blive afbøjet/spredt af urenheder i luften. Signalet mellem stationer blev sendt samtidig på to sendere, der hver især blev modtaget af to modtagere. Der var således fire muligheder for at signalet ville nå frem, de fire mod-

tagere var koblet sammen, og resultatet blev en telefonforbindelse, der var lige så god, som hvis man ringer til naboen.

Fjernskrivere og computere.

Flere af telefonlinierne blev anvendt til fjernskriverforbindelser, og der kan samtidig sendes 18 fjernskriverforbindelser via én telefonlinie. Efterhånden som computeren holdt sit indtog i det moderne samfund, blev flere af telefonlinierne også brugt til datatrafik.

Torphøj var i begyndelsen bevogtet af militærpolititi, der var udstationeret fra Flyvestation Karup. Ved forsvarsforliget i 1973 blev de sparet væk, og der var derefter kun det faste personale på stationen, en chef, ti teknikere og to civilt ansatte

til rengøring. De sidstnævnte var en ikke uvæsentlig del af den daglige vedligeholdelse; hvis ikke der var pinlig rent over det hele, kunne støv m.m. blive ført rundt i udstyret med de store blæsere, der sørgede for afkøling. Enhver der har kigget ind i et gammelt fjernsyn har set, hvordan høspændingen har tiltrukket støv m.m. således at der har lagt sig et tykt oftest fedtet lag af støv overalt.

Da Torphøj blev bygget havde værnepligtige og konstabler krav på kost og logi. Vagterne bestod af både værnepligtige og konstabler, og flere af teknikkerne var konstabler. Logi var der på Torphøj, men ingen kostforplejning, så der blev lavet en aftale med Kollemorten Afholdshotel, der så blev fast spisested for en stor del af de ansatte. Afholdshotellet var der, hvor der nu er bagerforretning. Det blev nedlagt kort tid efter at vagterne forsvandt fra Torphøj.

Udover vagterne og et antal vikarer, har ca. 44 mennesker været ansat i kortere eller længere perioder. To personer har haft ansættelse i alle 32 år stationen virkede, en tekniker og rengøringsassistenten. De civile, seks i alt, kom alle fra lokalområdet, hvorimod de militære kom fra stort set hele landet. Flere flyttede til egnen og stiftede familie, medens de var ansat i Kollemorten, og otte af os bor stadig i kommunen. Tilflytterne har været med til at sætte præg på det lokale samfund; der er flere foreninger, der har haft, og har de tidligere ansatte på Torphøj i deres bestyrelser, og en

Ved Torphøjs 25 års jubilæum som blev fejret 5 januar 1986 var der tre ansatte der havde været med fra begyndelsen. Her får de overrakt et Diplom med tak for god tjeneste af Torphøjs nærmeste foresatte i NATO Commander A.W Gjertsen fra Norges flåde. Det er fra venstre K.P. Andersen, Bente Jepsen og Keld Henningsen. Bente fik senere Kong Frederik IX fortjenstmedalje i sølv for 25 års tjeneste i Forsvaret (de to andre havde fået den tidligere). (Foto Poul E. Skræm)

plads i både by- og amtsråd er det også blevet til.

Samarbejde

For at udbygge samarbejdet mellem teknikerne fra de enkelte lande, blev der i 1966 startet en udveksling landene imellem, den blev desværre kun til et enkelt forsøg i et halvt år. To teknikere fra Torphøj var i Tyrkiet for at arbejde på en station som Torphøj, og vi fik to tyrkiske teknikere hertil. På det tidspunkt var der ikke ret mange gæstarbejdere i Danmark, og i hvert fald ikke i Øster Nykirke kommune, så de var et fremmedartet indslag på egnen. Hvis købmand Møller, som havde forretning der, hvor Kollemortenevej i dag skærer Hærvejen, havde levet i dag, så

kunne han helt sikkert have fortalt en del om sine nye kunder. En af de første dage ville de købe en hel kasse tomater af ham, de troede, at prisen, der stod på skiltet, var for hele kassen; det var det ikke, det var for et halvt kilo. Grøntsager var dyrere i Danmark end i Tyrkiet! Da de rejste hjem, købte de en gammel folkevogn og kørte hjem i, så brugte biler var nok lidt billigere her.

Der blev i løbet af årene opbygget et godt samarbejde med det lokale Hjemmeværn. Vi var jo i den kolde krigs tid, så det var betryggende, så at sige, at have det lokale forsvar inden for hegnet. Da militærpolitiet blev sparet væk, overtog hjemmeværnet selve vagtlokalet til depot, og de benyt-

tede stationen til møder, øvelser og kursusvirksomhed.

Lukning, "salg" og forurening.

Da stationen lukkede, blev personalet spredt for alle vinde. Kasernearbejderen blev fyret, rengøringsassistenten gik på pension, én af teknikerne forlod forsvarret, tre kom til Karup, fem til Skrydstrup, én til Vandel og én blev på Torphøj som "opsynsmand". Han er der, medens dette skrives i slutningen af marts 1999, stadigvæk på deltid, efter at han er blevet pensioneret.

Torphøj blev udbudt til salg efter lukningen, men salget blev af forskellige grunde ikke til noget, kun skoven uden for hegnet er

Hele personalet samlet i anledning af at Kaptajn K.P. Andersen går på pension d. 1. april 1987.

Stående fra venstre: Torben R. Dansted (tidl. Vonge), Sv. Leo Christensen (Kollemorten), Erik A. Lund (Give), Peter K. Møller (Hedegård, Give), Jørn Christiansen (Give), Kurt K. Jørgensen (Give), Bente Jepsen (Kollemorten), Leif Petersen (Hedegård, Give), Niels Engelsted (Give) og Jørn H. Kristiansen (tidl. Give). Siddende fra venstre: Eigil Jellesø (Herning), Keld Henningsen (Give), Karsten P. Andersen (Give død 1993.), Keld Merstrand (Karup) og Poul Erik Skræm (Vonge). (Foto Bjørn Brauten)

blevet solgt. Resten, selve det indhegnede område og bygningerne, har forsvaret besluttet at beholde til eget brug. Det har, i skrivende stund, ikke kunnet oplyses, hvad man vil benytte området til, men når dette læses, er forsvarsforliget nok faldet på plads, således at forsvaret ved, hvad der skal ske i de næste par år.

Det viste sig ved undersøgelser, boreprøver, på Torphøj, at der var en uacceptabel forurening med tungmetaller, og en mindre olieforurening. Der var sket en nedsivning af zink fra de galvaniserede antenner, samt en udvaskning af cadmium fra den maling som den indvendige side af de fire store parabler oprindelig var malet med. Det er meget maling, der har været brugt, det er en malet overflade på 4 X 300m², i alt 1200m². Forsvaret har lovet amt og kommune at grunden vil blive rensset, så der ikke er fare for grundvandet.